

**BADIIY-ESTETIK TAFAKKUR TAKOMILIDA KONSEPSIYA VA MILLIY
QADRIYATLAR HAMDA O'ZBEK NASRI****КОНЦЕПЦИЯ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ЦЕННОСТИ В ХУДОЖЕСТВЕННО-
ЭСТЕТИЧЕСКОМ МЫШЛЕНИИ И УЗБЕКСКАЯ ПРОЗА****CONCEPT AND NATIONAL VALUES AND UZBEK PROSE IN THE IMPROVEMENT
OF ARTISTIC AND AESTHETIC THINKING****Zaripova Moxiniso Mirazim qizi****Qashqadaryo viloyati Chiroqchi tumani****43-umumiy o'rta ta'lim maktabida Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi****moxinisozaripova@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.16759403>**

Annotatsiya: Ushbu maqola badiiy-estetik tafakkur takomilida konsepsiyaning o'rni va milliy qadriyatlarning o'zbek nasriga ta'sirini tadqiq qiladi. Tadqiqot o'zbek adabiyotining taraqqiyotida milliy qadriyatlar va badiiy-estetik konsepsiyalarning o'zaro ta'sirini tahlil etadi. Maqolada zamonaviy o'zbek nasrining shakllanishida milliy o'zlikni anglash, madaniy merosning badiiy interpretatsiyasi va estetik tafakkurning transformatsiya jarayonlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida milliy qadriyatlarning badiiy-estetik konsepsiyalarga integratsiyasi o'zbek nasrining o'ziga xos xususiyatlarini shakllantiruvchi asosiy omil ekanligi aniqlandi.

Kalit so'zlar: badiiy-estetik tafakkur, milliy qadriyatlar, o'zbek nasri, adabiy konsepsiya, madaniy meros, estetik transformatsiya.

Abstract. This article explores the role of the concept in the improvement of artistic and aesthetic thinking and the impact of national values on Uzbek prose. The study analyzes the interaction of national values and artistic and aesthetic concepts in the development of Uzbek literature. The article examines the processes of national self-realization, artistic interpretation of cultural heritage and transformation of aesthetic thinking in the formation of modern Uzbek prose. As a result of the study, it was found that the integration of national values into artistic and aesthetic concepts is the main factor that forms the peculiarities of Uzbek prose.

Keywords: artistic-aesthetic thinking, national values, Uzbek prose, literary concept, cultural heritage, aesthetic transformation.

Аннотация. В статье исследуется роль концепта в развитии художественно-эстетического мышления и влияние национальных ценностей на узбекскую прозу. В статье анализируется взаимодействие национальных ценностей и художественно-эстетических концепций в развитии узбекской литературы. В статье рассматриваются процессы осознания национальной идентичности, художественного осмысления культурного наследия и трансформации эстетического мышления в формировании современной узбекской прозы. В результате исследования установлено, что интеграция национальных ценностей в художественно-эстетические концепции является основным фактором, формирующим специфику узбекской прозы.

Ключевые слова: художественно-эстетическое мышление, национальные ценности, узбекская проза, литературный концепт, культурное наследие, эстетическая трансформация

KIRISH

Badiiy-estetik tafakkurning takomili zamonaviy adabiyotshunoslikdagi eng dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Milliy qadriyatlar va badiiy konsepsiyalar o'rtasidagi dialektik munosabatlar o'zbek nasrining zamonaviy shakllanish jarayonlarida muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbek adabiyotining tarixiy taraqqiyoti milliy madaniy merosning badiiy-estetik tizimga integratsiyasi natijasida yuzaga kelgan o'ziga xos fenomen sifatida namoyon bo'ladi [1].

XX asr oxiri va XXI asr boshida o'zbek nasrida kuzatiladigan yangilanish jarayonlari milliy o'zlikni anglash va universal badiiy qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni topish zaruriyatidan kelib chiqadi. Badiiy-estetik tafakkurning takomili jarayonida konsepsiyaning roli nihoyatda muhim bo'lib, u milliy qadriyatlarning zamonaviy badiiy shaklda ifodasini ta'minlaydi. Bu jarayon o'zbek nasrining milliy xarakterini saqlab qolish bilan birga, universal adabiy qadriyatlarga muvofiqligini ham kafolatlaydi [2].

Tadqiqotning dolzarbligi o'zbek adabiyotshunosligi va madaniyatshunosligi sohasida milliy qadriyatlarning badiiy-estetik konsepsiyalarga ta'sirini tizimli tahlil qilish zaruriyatidan kelib chiqadi. Zamonaviy globallashuv sharoitida milliy adabiyotlarning o'ziga xos xususiyatlarini saqlash va rivojlantirish muammosi alohida ahamiyat kasb etmoqda.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Ushbu tadqiqot hermeneutik va komparativ-tipologik metodlar asosida amalga oshirilgan. Badiiy matnlarning tahlilida sistemli yondashuv qo'llanilgan bo'lib, milliy qadriyatlar va badiiy-estetik konsepsiyalar o'rtasidagi bog'liqliklar struktural-semantik tahlil usullari yordamida o'rganilgan. Tadqiqot jarayonida o'zbek, rus va xorijiy manbalarning keng qamrovli tahlili amalga oshirilgan.

N.Karimovning "O'zbek adabiyotida milliy ruh va zamonaviylik" asarida milliy qadriyatlarning badiiy matnlarda aks etish xususiyatlari chuqur tahlil qilingan [3]. Muallif milliy madaniy kodlarning zamonaviy adabiy asarlarda transformatsiya jarayonlarini ko'rsatib, badiiy-estetik tafakkurning milliy asoslarini aniqlaydi. Shuningdek, D.Qodirova o'zining "Badiiy matn va milliy mentalitet" tadqiqotida o'zbek nasrining psixologik-estetik xususiyatlarini milliy dunyoqarash bilan bog'lab tahlil qiladi [4].

Rus adabiyotshunosligi sohasida M.M.Baxtin tomonidan ishlab chiqilgan dialogiklik konsepsiyasi milliy adabiyotlar tahlilida qo'llanilishi mumkinligi ko'rsatilgan [5]. Baxtin nazariyasi o'zbek nasrida milliy va universal qadriyatlar dialogining tahlilida muhim ahamiyat kasb etadi. V.E.Xalizev tomonidan badiiy asarning milliy xususiyatlari va universal qadriyatlari o'rtasidagi munosabatlar to'g'risidagi nazariy mulohazalar o'zbek adabiyoti tahlilida qo'llanishi mumkin [6].

Xorijiy adabiyotshunosligi sohasida E.Said tomonidan ishlab chiqilgan "Orientalizm" konsepsiyasi Sharq adabiyotlarining o'ziga xos xususiyatlarini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi [7]. Shuningdek, H.Bloom tomonidan taklif qilingan "adabiy ta'sir nazariyasi" milliy adabiyotlarning shakllanish jarayonlarini tushunishda qimmatli metodologik vosita hisoblanadi [8].

Zamonaviy tadqiqotlarda badiiy-estetik tafakkurning milliy va universal aspektlari o'rtasidagi dialektik munosabatlar alohida e'tibor qozonmoqda. A.Raxmonov o'zining "O'zbek nasrida milliy qadriyatlar poetikasi" asarida bu masalaning nazariy va amaliy jihatlarini chuqur tahlil qiladi [9]. Muallif milliy qadriyatlarning badiiy matnlarda ifoda topish usullarini tipologik jihatdan tasniflaydi va ularning estetik samaradorligini baholaydi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot natijasida aniqlandi-ki, o'zbek nasrida badiiy-estetik tafakkurning takomili milliy qadriyatlar va universal adabiy qadriyatlar o'rtasidagi ijodiy sintez asosida amalga oshadi. Bu jarayonning asosiy xususiyatlari quyidagicha namoyon bo'ladi: birinchidan, milliy madaniy merosning zamonaviy badiiy tilda qayta interpretatsiyasi; ikkinchidan, an'anaviy poetik shakllarning zamonaviy estetik talablarga moslashtirilishi; uchinchidan, milliy mentalitetning universal insoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirilishi.

O'zbek nasrining taraqqiyotida milliy qadriyatlarning badiiy-estetik konsepsiyalarga ta'siri bir necha bosqichda amalga oshadi. Dastlabki bosqichda milliy madaniy kodlar badiiy matnning chuqur tuzilishiga kirib boradi va uning semantik mazmunini shakllantiradi. Keyingi bosqichda bu kodlar estetik transformatsiya jarayonidan o'tadi va zamonaviy badiiy shakllarda o'z ifodasini topadi. Yakuniy bosqichda milliy qadriyatlar universal adabiy qadriyatlar bilan sintez qilib, yangi estetik sifatga ega bo'ladi.

Zamonaviy o'zbek nasrida milliy qadriyatlarning badiiy interpretatsiyasi bir necha yo'nalishda rivojlanmoqda. Tarixiy-madaniy yo'nalish milliy tarixning muhim voqealari va shaxslarini zamonaviy estetik nuqtai nazardan qayta ko'rib chiqishga qaratilgan. Etnomadaniy yo'nalish an'anaviy turmush tarzi, urf-odatlar va e'tiqodlarning badiiy talqiniga e'tibor beradi. Falsafiy-estetik yo'nalish milliy dunyoqarashning chuqur qatlamlarini zamonaviy badiiy tilda ochib berishga intiladi.

Milliy qadriyatlarning badiiy-estetik konsepsiyalarga integratsiyasi o'zbek nasrining janr tizimida ham o'zgarishlarni keltirib chiqarmoqda. An'anaviy epik shakllar zamonaviy psixologik tahlil usullari bilan boyitilmoqda. Hikoya va roman janrlarida milliy xarakterlarning chuqur psixologik portretlari yaratilmoqda. Dramaturgiyadabo'lganda, milliy qadriyatlar zamonaviy sahna sharoitlariga moslashtirilgan holda ifoda etilmoqda [10].

Badiiy-estetik tafakkurning takomilida konsepsiyaning roli milliy qadriyatlarni universal adabiy tilga tarjima qilish funksiyasida namoyon bo'ladi. Bu jarayon ikki tomonlama xarakterga ega: bir tomondan milliy xususiyatlar saqlanadi va mustahkamlanadi, boshqa tomondan ular universal tushunarli shakl oladi. Natijada o'zbek nasri o'zining milliy o'ziga xosligini yo'qotmasdan, jahon adabiyoti kontekstida o'z o'rnini topadi.

XULOSA

Tadqiqot natijasida badiiy-estetik tafakkur takomilida konsepsiya va milliy qadriyatlarning o'zbek nasriga ta'siri ko'p qirrali va murakkab jarayon ekanligi aniqlandi. Milliy qadriyatlarning badiiy-estetik konsepsiyalarga integratsiyasi o'zbek nasrining zamonaviy shakllanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Bu jarayon milliy madaniy merosning saqlanishi va rivojlantirilishi bilan universal adabiy qadriyatlarga muvofiqlik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlaydi.

O'zbek nasrining rivojlanishi milliy qadriyatlar va zamonaviy estetik talablar o'rtasidagi ijodiy sintezning chuqurlashuviga bog'liq. Badiiy-estetik tafakkurning yanada takomillashishi milliy adabiyotimizning jahon adabiy jarayonlaridagi o'rnini mustahkamlash imkonini beradi. Shu bilan birga, milliy o'zlikni saqlash va rivojlantirish o'zbek nasrining asosiy vazifasi bo'lib qoladi.

Kelajakdagi tadqiqotlarda milliy qadriyatlarning badiiy-estetik konsepsiyalarga ta'sirini konkret asarlar misolida chuqurroq tahlil qilish maqsadga muvofiq bo'ladi. Shuningdek, zamonaviy o'zbek nasrining jahon adabiyoti kontekstidagi o'rnini aniqlash va uni rivojlantirish yo'llarini ishlab chiqish muhim vazifa hisoblanadi.

References:**Используемая литература:****Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Каримов, Н. (2019). Ўзбек адабиётида миллий рух ва замонавийлик. Тошкент: Фан нашриёти.
2. Холиқов, А. (2020). Бадий-эстетик тафаккур ва миллий қадриятлар. Адабиёт ва санъат журналы, 3, 45-52.
3. Каримов, Н. (2018). Миллий маданий кодлар ва замонавий адабиёт. Тошкент: Адабиёт ва санъат нашриёти.
4. Қодирова, Д. (2021). Бадий матн ва миллий менталит. Самарқанд: СамДУ нашриёти.
5. Бахтин, М.М. (2000). Эстетика словесного творчества. Москва: Искусство.
6. Хализев, В.Е. (2004). Теория литературы. Москва: Высшая школа.
7. Said, E. (1978). Orientalism. New York: Pantheon Books.
8. Bloom, H. (1973). The Anxiety of Influence: A Theory of Poetry. Oxford: Oxford University Press.
9. Рахмонов, А. (2022). Ўзбек насрида миллий қадриятлар поэтикаси. Тошкент: Янги аср авлоди.
10. Исмоилов, Х. (2020). Замонавий ўзбек драматургияси ва миллий қадриятлар. Бухоро: БухДУ нашриёти.